

BRONZEDÉNYEK,
FEGYVEREK, ÉKSZEREK

A KELTA ARISZTOKRÁCIA KINCSEI

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: SZABÓ DÁNIEL

1992 őszén Luciano Salzani régészeti főfelügyelő irányítása alatt óriási longobárd temető és 75 kelta sír került napvilágra az északolaszországi Verona közelében. A leletmentő feltárás egy halfeldolgozó üzem építését megelőzően történt. Tizenöt évvel később, 2007 júniusában maroknyi magyar és olasz régész állt izgatottan az üzem betonkerítésén kívül fekvő szántóföldön. Vajon folytatódik-e a kelta temető a kerítésen túl is?

A kérdésre már az első néhány napban megkaptuk a választ. A telephely szélétől néhány centiméterre fellelt és kibontott 6-os számú sír az egész feltárás egyik leggazdagabb temetkezésének bizonyult: komplett kelta fegyverzet, római bronzedények, állatsontok, pénzek és fibulák kerültek elő a rengeteg kerámiaedény és az elhamvasztott emberi maradványok között. A későbbiekben nyilvánvalóvá vált, hogy a poveglianói temető anyagából – méretüket és gazdagságukat tekintve – kiemelkednek az ehhez hasonló hamvasztások, késő La Tène-temetkezések (Kr. e. 2–1. század).

De kik nyugszanak a sírokban?

A Veronai-síkság határázónának számított a venétek és az Észak-Itáliában megtelepedett kelták között. Az 1980-as években megindult régészeti kutatások igazolták, hogy a terület hovatartozása az utóbbiak, a cenomanusok javára dőlt el. Ezt a térségben feltárt temetkezések La Tène-leletanyagán kívül az agyagvázák némelyikébe bekarcolt kelta személynevek is megerősítik.

Hogyan kerültek a cenomanusok Észak-Itáliába? Erre a dilemmára az ókori történetírók segítenek választ adni. Polübiosz szerint a cenomanusok a Kr. e. 4. század elején, az úgynevezett történeti kelta vándorlás során érkeztek ide. Őshazájukat – legalábbis Livius alapján – a mai Franciaország területén kereshetjük, mégpedig a Loire és a Szajna között, a Sarthe folyó medencéjében, Le Mans környékén, ahol Caesar is ismert hasonló nevű törzset.

RÓMAI IVÓEDÉNY A POVEGLIANÓI 6. SÍRBÓL

A poveglianói temetkezések legszebb leletei a sok esetben kitűnő állapotban napvilágra került római bronzedények – situlák, poharak, kancsók és „serpenyők” (balra)

ÁTTÖRT MINTÁVAL DÍSZÍTETT BRONZSZŰRŐ

és egy állatfejben végződő nyelű bronz-„serpenyő” a 37. sírból

Titus Livius úgy tudja, hogy Itáliában Brixia (Brescia) és Verona vidékét foglalták el, míg Strabón szerint a henetosok (venétek) fölött laktak. Az id. Plinius Cremonát, Ptolemaiosz egyebek közt Bergamumot (Bergamo) és Mantuát (Mantova) említi a cenomanusok városaként. Fontos utalni arra, hogy a régészeti kutatások Bresciában a kelta nyelvet beszélő Golasecca-kultúra Kr. e. 5. századi településének maradványait hozták napvilágra. Ez pedig a környék lakosságának a cenomanusok bevándorlása előtti kelta gyökereire utal.

A cenomanusok területét nyugaton az Oglio, keleten az Adige, északon az Alpok, délen pedig a Pó határolta. Amíg „... a keltáktól szokásaiban és ruházatában nem nagy mértékben különböző, de velük nem közös nyelvet beszélő, ősi venetus” (Polybios II, 17, fordította Muraközy Gyula) népek szövetségei voltak, addig az ugyancsak kelta

insuberekhez fűződő kapcsolatukat általában a szembenállás jellemezte – mondják az antik források a szomszédsági kapcsolataikról. Róma szövetségei voltak – a Hannibál itáliai kudarcát követő időszak kivételével. A Rómához fűződő privilegizált kapcsolatuk jóvoltából anyagi kultúrájuk a Kr. e. 2. században nemcsak átalakult, hanem gazdagodott is. A La Tène-formák (fegyverzet, ékszerek) megőrzése mellett pedig egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a római stílusjegyek.

FELTÁRÁS KÖZBEN

Daniele Vitali professzor rituálisan meghajlított kelta kardot emel ki a 24. sírból (jobbra)

A feltárt sírokról részletes fotódokumentáció készült (alul)

LA TÈNE: KELTÁK A KÖZÉPPONTBAN

A kortárs görögök által „barbárnak” titulált kelták a vaskori Európa történetének fontos szereplői voltak. Nevük a görög keltói elnevezésből származik, de az ókorban nevezték őket galatáknak (görögül Galatai) és galloknak (latinul Galli) is. A kelták történetének Kr. e. 5. századtól nagyjából időszámításunk kezdetéig terjedő időszakát a régészet hagyományosan – egy svájci lelőhely alapján – La Tène-kornak nevezi. A Poveglianóban feltárt sírok ennek az időszaknak az utolsó szakaszába, a késő La Tène-periódusba tartoznak.

Rendkívüli leletgazdagság

A Poveglianóban feltárt, gazdag temetkezések kivétel nélkül észak–déli tájolásúak, és a szögletes, 2 x 3–4 méteres sírgödörök a legjellemzőbbek. A tárgymellékletek száma némelyikben megközelíti a 150 darabot is! A temetkezési rítus mindegyik esetben nagyon hasonló: a gödör aljába helyezték el az elhamvasztott csontokat és a kísérő tárgyakat, majd az elföldelésekor a halotti máglya maradványait is a gödörbe szórták. Több helyen is találtunk a sírokon belüli faszervezetre utaló elszenesedett maradványokat, de ezen túl a leletek helyzete is arra utal, hogy a maradványok eredetileg faládákban lehettek. Az ásatás során semmi sem mutatott arra, hogy a sírokat jelölték volna, lehetséges azonban, hogy a későbbi korok mezőgazdasági tevékenysége miatt nem maradt ennek nyoma. Sajnálatos módon a gazdag sírok egy részét – talán még az ókorban – kirabolták.

Az érintetlen helyszínekről azonban igen gazdag kerámialeletek kerültek elő: tányérok, fazekak, kancsók, poharak és nagy mennyiségű, miniatűr olajosedény (balsamarii). Az pedig, hogy mit tettek az elhunyt mellé, vagy mit fogyasztottak belőlük a ha-

lotti tor során, a megőrzött földminták elemzéséből derülhet majd ki.

Az agyagedények közé helyezve kerültek elő a talán leglátványosabb leletek: a földben töltött több mint 2000 év ellenére is szinte tökéletes állapotú bronzedények. Ezeket hagyományosan délitáliei műhelyekhez (elsősorban campaniaiakhoz) szokás kötni, azonban mai tudásunk szerint szinte biztos, hogy máshol is készülhettek: Etruriában vagy épp Észak-Itáliában. A két leggyakoribb típus a szitula és a serpenyő. A szitulák – e vedret formázó, díszítetlen bronzedények – a szomszédos venétek hatására jelenhettek meg, funkciójukat tekintve a borfogyasztáshoz kapcsolódhattak, és a tiszta bor vezetésére szolgálhattak.

A temető több sírjában is ráleltünk egy jellegzetes, észak-itáliei kerámiaformára, az ún. „trottola”-ra. Egy Ornavassóból származó, hasonló edényben – a bekarcolt lepointinus felirat tanúsága szerint – bort tartottak, és ehhez kapcsolódva merítőkánál, valamint egy áttört növényi és geometrikus mintával díszített szűrő is előkerült.

A POVEGLIANÓI 24. SÍR GAZDAG BRONZ-ÉS KERÁMIAMELLÉKLETE

A kép bal felső sarkában látható kisméretű bronzmérleg értékes fémek vagy pénzek mérésére szolgálhatott (jobbra)

TROTTOLAEDÉNY A 24. SÍRBÓL

Ezt a különleges formájú kerámiaedényt bor tárolására használták

Az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének expedíciója a Bolognai Egyetemmel és a Venetói Régészeti Főfelügyelőséggel együttműködésben 2007 és 2009 között összesen 186 késő vaskori (Kr. e. 2–1. századi) temetkezést tárt fel a Verona (Olaszország, Veneto) melletti Povegliano Veronese területén. A feltárást Fábry Nicola és Szabó Dániel vezették, Daniele Vitali és Szabó Miklós professzorok szakmai felügyelete alatt.

A cikk megjelenésének
támogatója a

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Fegyverek és csontok

A harci eszközök (kardok, lándzsák, pajzsdudorok) többségében jó állapotban kerültek napvilágra. A több darabon is megfigyelhető égésnyomok bizonyítják, hogy némelyik megjárta a halotti máglyát. A Kr. e. 2–1. század egységes kelta fegyverzetének részét képező hosszú (94–103 cm) kardokat a legtöbb esetben rituálisan használhatatlanná téve (általában meghajlítva) helyezték a holttestek mellé. Formájuk alapján alapvetően vágófegyverekről van szó, melyeknek használata a kelta lovasság kialakulásához köthető. Szintén szándékos tönkretétel nyomai figyelhetők meg a pajzsdudorokon is. Ezenkívül találtunk két baltát is: ez az általában fegyverként vagy hatalmi jelvényként értelmezett eszköz már a kora vaskortól jelen van a mai Szlovénia területén feltárt sírokban, másutt azonban rendkívül ritka.

Hamvasztott emberi maradványok leggyakrabban a sírok északi vagy déli végében kerültek elő

VAS, BRONZ, KERÁMIA

Vas pajzsdudor, vaskés, kerámiaedények és egy megolvadt bronzsitula maradványai kerültek elő a sír végében

– síronként több is. A csontok között Pó vidéki bronzpénzek és Római Köztársaság kori ezüstdenáriusok, valamint La Tène-fibulák feküdtek.

A feltárt sírok és a mellékletek változatossága egyértelműen a korszak társadalmi rétegződésére utal. Povegliano nekropolisza mellett számos észak-itáliai sírlelet bizonyítja a kelta „arisztokrácia” jelenlétét a vidék késő vaskori településein. Ám mindez nem csupán helyi jelenség, hiszen az Alpokon túlról is ismertek e korszakból származó, hasonló „arisztokratasírok”. A sírmellékletek gazdagsága és összetétele (kerámiaegyüttesek, bronzedények, fegyverek, ékszerek és pénzek) okán pedig Povegliano nem pusztán az észak-itáliai térség egyik legfontosabb késő vaskori lelőhelye, hanem referenciaként is szolgálhat a La Tène-kultúra egyéb európai helyszínein, például a kelta oppidumokon előkerült emlékek vizsgálata során. ☉

KÉSŐ VASKORI (LA TÈNE D) HARCOSOK

Nagyjából így rekonstruálhatjuk a poveglianói temető kelta harcos-„arisztokratáinak” felszerelését

(Forrás: M. Guštin)

HOSSZÚ LOVASSÁGI KARD

Mellette töredékesen megmaradt pajzsdudor és egy deformálódott bronzedény maradványai. A kép felső részében kerámiaedények és egy kicsiny bronzkancsó látható